
Klasičan vladar. François Mitterrand u zrcalu komparativne teorije vladavine

TILO SCHABERT*

Sažetak

Autor postavlja pitanje: Što čini François Mitterranda “klasičnim” tipom vladara, tj. što ga ističe nad prosječno određeno suvremenog političara. Nakon dokumentirane analize čitavog razdoblja njegove vladavine, autor zaključuje: povijest će pokazati različite Mitterrandove maske, a nikada njegovo pravo lice. Njemu je uspjela klasična inscenacija moći, stoga njegov pravi lik treba tražiti u igri njegovih brojnih maski. Među suvremenim političkim moćnicima Mitterrand se ističe time što je pomoću moći otklonio sva posezanja za vlastitom moći, čime je vlastitu moć preobrazio u sjećanje potomstva.

Politička klasika

Što me navodi na to da François Mitterranda nazovem vladarom? Zašto “vladar”? I zašto pridjevak “klasičan”?

Moje zvanje su političke znanosti i došao sam do svoje tvrdnje na osnovi te djelatnosti. Početak je bio svakidašnji, naime percipiranje jednoga među mnogim političarima, još u predvorju znanosti, pri čitanju novina. Na kraju je sve drukčije. Nestao je “jedan političar među mnogima”. Ali zato je nastala u njegovu liku ona figura koja se oduvijek označava nazivom “vladar”. To je figura moćnika koji vlada ljudima. Ona je zacijelo klasična figura; ona se svagda pojavljuje među ljudima i ni na jednome mjestu ne nedostaje kod njih. Ljudi ne žive bez Principea, i kada se on naziva samo slično tako ili posve drukčije, i kada ne vlada sam već zajedno s drugima, i kada je smiješno izobličen u svoju karikaturu ili zlo, unakažen do svoje antifigure.

Što se pak desilo paradigmatički realno između one percepcije po kojoj François Mitterrand nije više bio političar među mnogima drugim i dobivenoga uvida da je u Françoisu Mitterrandu opet postala klasičnom figura vladara?

Proveden je pokus političke znanosti, i to u laboratoriju, što znači: u različitim laboratorijima, i time pak vremenski i prostorno razdvojenom poretku pojedinih testnih faza pokusa. Laboratorija ima, s onim poljima ljudskoga djelovanja što se nazivaju

* *Tilo Schabert*, profesor političke znanosti na Friedrich-Alexander University Erlangen, Nuremberg (Njemačka).

“vladavine”. I političke znanosti mogu biti objektivne, tako “empirijske” i tako “oštre” kao po tome svagda slavljene prirodne znanosti. Strogo uzevši, one su čak oštrije od ovih, jer politički su svijet – slobodno formulirano prema Vicovim riječima – posve sigurno stvorili ljudi i zato se u formalnome životu našega vlastitog ljudskog duha mogu naći njihova načela.¹

U vladavinama se nalazi ono što vladavine jesu: stvorili su ih ljudi i tako se u načinu prema kojem se stvaraju vladavine može shvatiti način prema kojem ljudi svoje djelo “vladavinu” uopće stvaraju. Odgovarajuće su spoznaje neograničeno objektivne: stvar koju uspostavljaju ljudi uzima se u oblicima – moglo bi se također reći: prema strukturama i zakonima – u kojima ljudi tu stvar uspostavljaju. Istraživanja u polju vladavina na koncu su istraživanja o stvaralačkome čovjeku. U istraživačevu “laboratoriju” on se pojavljuje pri svojoj djelatnosti; istraživač može “promatrati” kako se vlada i kako se takav politički svijet stvara i održava. Pitanje zvuči jednostavno: što je “vladavina”? A tada je više nego složen i neočekivan odgovor: ono što nazivamo “vladavina” jest politički kreativan čovjek u svojoj djelatnosti. Ipak nije moguć drugi odgovor. Jer dani se odgovor potvrdio pokusno, na posve nenamjeran način. Francois Mitterrand, predsjednik, bio je tome svjedok.

Pokus o kojemu se ovdje može izvijestiti počeo je u američkome gradu Bostonu. Htio sam saznati kako se tim gradom vlada i što se pri tome stvara na način “vladavine”. Spoznaje do kojih su odgovarajuća istraživanja došla i koje su zatim objavljene i u knjizi², usredotočile su se u uvidu da je vladanje nešto opsežno i neprestano stvaralačko i da se samorazumljivo pojavljuje u vladi, ali da ona za to stvaralačko ima, doduše, formu, ali nikako nije s njim istovjetna. Stvaralačko vlada, a ne vlada. Paradigma je za vladu, tako je viđeno, tekuće stanje između “kaosa” i “forme”. Na svakome od ovih dvaju suprotstavljenih krajeva bilo bi potpuno ispunjeno stvaralačko djelo “vladanje” kada bi se mislilo samo logički; u “kaosu” bi stvaralačko vladanje ostalo posve slobodno za sebe sâmo, u “formi” bi postalo posve zbiljsko. Ali politički se svijet organizira drukčije; tamo žitko prelaze kaos i forma jedno u drugo i stvaraju ono što prema Jamesu Joyceu nazivam kaosmos.³

To je proizašlo u Bostonu. Zaokružena studija o kreativnosti političke moći na osnovi analize vladalaštva i politike u ovome gradu pod vodstvom gradonačelnika Kevina H. Whitea mogla je, međutim, biti samo početak, a ne zaista kraj. Zato se unutarnji svijet svijeta vladanja previše otvorio teorijskoj radoznalosti; ovaj se drugi, jer je znao više o onome što je tražio, usmjerio još mnogo dalekosežnije i intenzivnije na onaj prvi. Prošireno je polje istraživanja. Testirana je paradigma politike vladanja. U konstelacijskome i s bostonskom studijom izravno povezanom istraživačkom hodu ispitan je način vladanja i praksa vladanja američkog predsjednika Franklina D. Roosevelta; isto je učinjeno o njemačkome kancelaru Konradu Adenaueru i Rooseveltovim nasljednicima na

¹ Usp. Vico, Giambattista, *Načela nove znanosti o zajedničkoj prirodi nacija* (Zagreb: Naprijed, 1982.), knj. I, odsjek 3.

² Schabert, Tilo, *Boston Politics, The Creativity of Power*, Berlin-New York, 1989.

³ Joyce, James, *Finnegans Wake* (FW, 118, 21).

dužnosti američkoga predsjednika. A priključilo se sve veće zanimanje za Françoisu Mitterranda, francuskoga predsjednika.

Jer François Mitterrand nije ništa znao o Rooseveltovu vođenju vlade, ali njegovo je vlastito bilo tome veoma slično. François Mitterrand nije ništa znao o Adenauerovu stilu vladanja, ali su ovaj i njegov bili u mnogome jednaki. A o bostonskome gradonačelniku Kevinu Whitu Mitterrand nije nikada bio čuo, ali njih su dvojica mogli biti politički blizanci po svome umijeću vladanja.⁴ Adenauer pak nije poznavao Rooseveltovo vođenje vlade (barem se u istraživanjima ne zna ništa o tome), a Kevin White nije poznavao Mitterrandovo; prvi je već bio majstor stvaralačkoga vladanja kada je posljednji počeo u tome postajati majstorom. U mrežu poklapanja te “čudne” vrste moglo se uplesti također američke predsjednike Trumana, Eisenhowera i Johnsona, jer su veoma sličili jedni drugima, kao i upravo spomenutima po svome vođenju vlade i prakticirali su ga, poput svih onih, kao svoj.

Kakva je to čudna vrsta poklapanja zaista bila? Poklapanja mimo prostora i vremena? Među suglasnima koji se kao takvi nisu poznavali? S osobama kojima je njihov vitalni instinkt, a ne puko mišljenje, govorio da je način na koji su vladali bio skroz naskroz njihov vlastiti. Što je trebalo biti zajedničko Rooseveltu i Mitterrandu, i Whiteu i Johnsonu, i Eisenhoweru i Adenaueru, kada je svaki od njih pojedinačno bio samo Roosevelt, samo Mitterrand, samo White, samo Johnson, samo Eisenhower, samo Adenauer?

Zadane morfogenetske strukture

Oni su imali ovo zajedničko: svaki je vladao na način klasičnoga vladara i svaki je bio u tome originalan. To nije protuslovno. Mitterrand nije vladao poput Roosevelta zato što bi ga oponašao, već zato što je u svome vođenju vlade dosegao istu klasičnost umijeća vladanja kao Roosevelt do koje je ovaj, opet, došao pri svome vladanju. Mitterranda nije ništa povezivalo s Rooseveltom – osim te klasičnosti. A u tome su pak obojica bili veoma slični – u Mitterrandovu vladanju nalazi se Rooseveltovo umijeće vladanja, a u Rooseveltovu vladanju nalazi se Mitterrandovo umijeće vladanje.

Ta je konstatacija skrivala jedno strukturalno otkriće. Ono se može ovako formulirati: u vladanju postoje klasične strukture; njih oni koji vladaju pronalaze i realiziraju, a da ne znaju da one postoje; strukture im prethode utoliko što oni pri svome vladanju ulaze u njih; oni u svome vladanju izvršavaju strukture vladanja koje su im zadane; oni stvaraju u općoj formalnoj igri oblik igre svoga vlastitog vođenja vlade; ovo je “klasično” ustrojeno na morfogenetski način.

Prema tome, za znanstveno istraživanje djelatnosti “vladanje” postoji jedinstveno polje analize, njega uspostavlja predmet, a ne znanost. Predmet što se iskazuje – ponajprije “sličnosti”, kao što se ovdje izlaže – upućuje znanstvenika u njegovo polje; predmet čini jasnu paradigmu za to da se govori o veoma različitim kao o jednome. Takvim se razumijevanjem objašnjava duga, danas prekinuta tradicija “Vladarevih pouka”;

⁴ Autorov intervju s Françoisom Mitterrandom 15. lipnja 1993. godine.

stalno je iznova isto zrcalo postavljano drugačije: kako je netko dobar vladar?⁵ I presidential studies u novijoj američkoj političkoj znanosti – bez adekvata u nekoj europskoj zemlji⁶ – kruže oko neprestance pretpostavljenoga predmeta, naime oko mogućnosti i sposobnosti američkih predsjednika za leadership.⁷

Ali “otkriće”, o kojemu je bilo govora, izazivalo je više. Ono je naišlo na sam stvaralački proces iz kojega se sastoji “vladanje”. A upućivalo je na polje koje postoji s tim procesom za analizu djelatnosti “vladanje”. U polju paradigmi, u kojima se – još više: prema kojima se – obavlja vladanje kao stvaralački proces, znanost o vladanju nalazi polje svojih istraživanja. Vladanje slijedi stvaralačke zakone. Teorija vladanja nalazi te zakone u analizi stvaralačkoga, a ovo je vladanje.

François Mitterrand stvorio je sa svojom deklaracijom vlade upravo idealan model za zahvaćanje stvaralačkoga u procesu vladanja. On do toga nije doveden samo jednom mudrošću čiji je glas slušao: “Nedavno sam našao jednu Plutarhovu knjigu čiji naslov glasi, u zbirci Amyot – onako, znate, kako su to držali stari Grci: Treba li se čovjek još u starosti baviti javnim stvarima i brinuti se o njima? To je naslov – a on, Plutarh, navodi, odgovor... On kaže: Da. A znate, na koji se razlog od početka poziva? On kaže: Jer se još nikad nije vidjelo da starost pretvara pčelu u bumbara...”⁸

On se kretao u tome pravcu i u strategijama svoga obnašanja moći. I on je pri tome stupio, kako će se odmah pokazati – u na paradigmatički način već postojeću – praksu obnašanja moći, a da to nije nužno znao.

U Elizejskoj palači Mitterrand je, primjerice, prema onima koji su sudjelovali u njegovoj vladavini zadržao primat moći, između ostaloga, time što ih je držao u neprestanom stanju personalnih promjena. On je djelovao kao kad bi sebi uvijek iznova rekao: svakih dvije ili tri godine trebaju se izmjenjivati činovnici ili vazali, kako se ne bi ukorijenili, ojačali i dali povoda za zabrinutost...” To je savjet u kojemu se lako prepoznaje Mitterranda, ali ga ovako formuliranoga ne nalazimo u njegovim izjavama, nego u jednoj perzijskoj knjizi iz 11. stoljeća o umijeću upravljanja državom.⁹ Mitterrand je, nadalje, znao – da navedemo još jedan način njegova vladanja – ljude u svome području moći držati u mreži svoga suznanja; oni mu ni u parcijalnim vlastitim provincijama moći nisu iskliznuli, on im je ostajao veoma blizu i u udaljenosti svoje vladavine. Njegov odgovarajući prijedlog – da ga je zabilježio – ne bi u samoj stvari bio drukčiji nego u toj knjizi kancelara Perzijskoga Carstva: “Vladar ne smije nikada ispustiti iz vida

⁵ Usp. Berges, Wilhelm, *Die Fürstenspiegel des hohen und späten Mittelalters*, Leipzig 1938.; Mühleisen, Hans-Otto, Stamm, Theo (ured.), *Politische Tugendlehre und Regierungskunst*, Tübingen 1990.

⁶ Odnosni radovi Wilhelma Hennisa u Njemačkoj i Samyja Cohena u Francuskoj ostali su do sada osamljeni.

⁷ Usp. npr. bibliografske podatke u Skowronek, Stephen, *The Politics Presidents Make. Leadership from John Adams to George Bush*, Cambridge, Mass. 1993.

⁸ Intervju s Françoisom Mitterrandom na televiziji (TFI) 17. rujna 1987., navod prema (djelomičnome) pretisku intervjuu u *Le Monde*, 19. rujna 1987., str. 7.

⁹ Nizazumluk, *Siyasatnama – Das Buch der Staatskunst*, preveo s perzijskoga na njemački i uredio Karl Friedrich Schabinger, Zürich, 1987., str. 213.

odnose svojih zastupnika. On mora biti neprestano obaviješten o njihovu radu i ponašanju. On mora potajno nadzirati onoga kome povjeri važan posao, ali tako da ovaj to ne primijeti.”¹⁰ I ako je iz pera onoga dalekog kneza u davno vrijeme potekla rečenica: “Popustljivošću se gubi vladavina”,¹¹ onda se Mitterrand u Elizejskoj palači držao veoma savjesno te mudrosti o moći. Samo što je to bila njegova vlastita mudrost koju je slijedio kad je iz dana u dan, bivajući sve drugo nego popustljiv, u palači polagao temelje svoje marljivosti svojoj vladavini i time je čuvao.¹²

François Mitterrand stvorio je vlastitom sposobnošću idealan model za zahvaćanje stvaralačkoga u procesu vladanja. Za to mu nije bio potreban nikakav uzor. A ipak je pri tome “ispunjavao” “uzore”. Čak se može reći da je takve “slijedio”. Ali “slijediti” ne bi bila riječ koja bi jednostavno značila “oponašati”, “nastaviti”, “priključiti se”. Prije bi se morala shvatiti prema zakonu strukturalne jednakosti. Mitterrand nije slijedio “uzore”, nego je za stvaralački oblik vlastitoga vođenja vlade slijedio opću paradigmu stvaralačkoga vladanja, koju su slijedili i drugi i koji bi se tako, na pukoj površini, mogli pojaviti kao njegovi “uzori”. Jednakost između njega i drugih “vladara” uspostavila se, doduše, u sličnoj praksi vladanja (a samo na toj razini vjerojatnosti mogli bi se i pretpostaviti “uzori”), ali ona je postojala jedino u jedinstvu paradigme: Svatko je u tome obliku stvorio svoj oblik vladanja i tako u svojoj inscenaciji paradigme postao jednak drugima koji su je također inscenirali.

Vladajući ulaze u figuru vladara – dakle onoga vladajućega koji je u svome vladanju stvaralački – tako što su stvaralački prema oblicima stvaralačkoga vladanja. Oni su zato stvaralački, ali zato i nisu stvaralački. Oni to nisu utoliko što slijede zadano i ulaze u igru oblika u kojoj se obavlja stvaralačko vladanje. A oni jesu stvaralački, i to veoma, ukoliko tu igru sami igraju, svojom rukom što vodi režiju čine tek zbiljskim ono što se kao igra tek pokazuje u igri sa svojim oblicima.

Mitterrand je poznao taj stvaralački zakon za stvaralački djelatnoga čovjeka. I on je vidio da je taj zakon vrijedio za sve u čemu su ljudi stvaralački. Znao je da je bila zabluda, kako je to rekao Valéry, “pozivati se na autora, umjesto na mašineriju, koja je stvorila samu stvar.”¹³ Dolazi se do vlastitoga djela, rekao je, jedino u djelu prema zadanim pravilima: “Mislim da se neusiljenost stila, načina bivstvovanja, pisanja može naći, jedino ako se poštivaju pravila jezika. U politici je isto tako.”¹⁴ Valéry je nedvojbeno izrekao bitnu spoznaju. U stvaralačkome procesu između djela i stvaraoca sudjeluje nešto treće. Ono se autoru nameće s njegovim djelom: “Ne stvaraju se djela koja se

¹⁰ Ibidem, str. 196 sl.

¹¹ Ibidem, str. 193.

¹² Mitterrand je čitao svakoga dana, čim bi stigao u svoj ured u Elizejskoj palači, 200-250 stranica raznih takozvanih *notes*, radnih papira svojih suradnika, koji su, prema opsegu vladinih poslova, obrađivali sve moguće teme. Obično su se te *notes* – s njegovim napomenama i uputama (ili bez njih) vraćale pošiljateljima za jedan dan.

¹³ Valéry, Paul, *Cahiers*, sv. I., Paris, 1973., str. 253.

¹⁴ Intervju s Françoisom Mitterrandom, u *Le Point*, br. 970, 22. travnja 1991., str. 49.

htjelo stvoriti – slušamo nešto posve drukčije kao sebe samoga.”¹⁵ Ali tko je, ili što je, ono što se sluša? Mitterrand je dao odgovor za politiku. Sluša se stvaralački zakon. Svaka tvorevina ima oblik. I ona se može stvoriti jedino prema nekome obliku: “Ne postoji sloboda bez organizacije slobode”, rekao je Mitterrand.¹⁶

Tri paradoksa

To zvuči paradoksalno, jer zar se ne briše sva “sloboda” slobodom ako se ona “organizira”, to znači odredi ili, dakle, podredi? A ipak: zar ne mora i sloboda doći u svoj oblik da bi uopće postojala? Jesu li vezanja slobode i njezino uživanje u sebi jedno makar su uzajamno protuslovnj? Je li Mitterrand to želio reći?

Kako bilo da bilo, on je svakako ukazao na paradoksalan način na koji se stvaralački zakon očitovao u politici. U onoj mjeri u kojoj politika želi poprimiti oblik – a ona mora poprimiti oblike ako želi biti izvršena – ona neizbježno ulazi u određene oblike. “Homo politicus” biva “vladan” jer se laća vladanja. Što se događa vladaru koji bi želio vladati u onoj mjeri kako bi želio vladati?

Paradoks moći

On će naići na prvi paradoks u naravi političkoga vladanja. To je paradoks moći. Predočimo si konkretnije takvu situaciju. Za pisačim stolom u Ovalnome uredu Bijele kuće u Washingtonu sjedi jedna osoba. Američki predsjednik. Uzmimo da je to njegov prvi radni dan. Još mu je sve novo. U osobi za radnim stolom nagomilane su političke energije i golemi društveni planovi. Predsjednik ima vlast koju mu daje američki ustav. Predsjednik vodi poslove vlade Sjedinjenih Država. I sada ta osoba za radnim stolom Ovalnoga ureda želi vladati Sjedinjenim Državama.

Takva situacija postojala je, na primjer, 5. ožujka 1933. godine. Franklin D. Roosevelt položio je prethodnoga dana predsjedničku prisegu i danas mu je bio prvi radni dan u Ovalnome uredu. Sjeo je tamo prvi put za predsjednički radni stol i htio je početi sa svojim vladanjem kao novi predsjednik. Ali on to nije mogao. Njegov prethodnik, Herbert C. Hoover, sve je ispraznio, ladice stola za pisanje bile su prazne, nije bilo nijednoga lista papira, nijedne olovke. Roosevelt, invalid i sam u prostoriji, viknuo je kroz otvorena vrata niz hodnik da mu netko donese pribor za pisanje. Potrajalo je dok ga je netko čuo i predsjedniku Sjedinjenih Država – toj tako “moćnoj” osobi u ljudskome svijetu – donio prva sredstva vladanja: papir i nešto za pisanje.¹⁷

Prvih dana nakon 10. svibnja 1981. godine Mitterrand se nalazio u sličnome položaju. On je bio novi predsjednik Republike i preuzeo je “svu” odgovarajuću moć od

¹⁵ Valéry, Paul, *Cahiers*, sv. I., str. 249.

¹⁶ Intervju s Françoisom Mitterrandom, u *Liberation*, br. 923, 10. svibnja 1984., str. 6.

¹⁷ Usp. Schlesinger, Arthur M., Jr., *The Age of Roosevelt. The Coming of the New Deal*, Boston 1958.

svoga prethodnika. Ali koju moć? Vladin namještaj u Elizejskoj palači bio je prazan, a s prethodnikom otišli su i njegovi akti.

Na početku moći – to je paradoks – nipošto nema moći. Okolnosti su mnogo više usmjerene na to da otežaju ili čak spriječe razvijanje moći. To vrijedi na posve osobit, čak ekstreman način za aranžman s moći u modernim ustavnim državama. Ustavna je vlast uspostavljena kao protuteža moći; ona ne vjeruje moći općenito i načelno i vodi se tim nepovjerenjem. Njezina je svrha sloboda i ona služi stoga ponajprije tome da uspostavi vlast slobode i da u toj vlasti osigura slobodu. Zato se ustavnim poretkom sva moć razlaže i prevodi u igru moći, u kojoj jedna moć u svome prirodnom nagonu za širenjem nailazi na drugu, također ekspanzivnu moć i obje se – ne mogući drugačije – neprestano ograničavaju. Logika toga aranžiranja s moći vodi u paralizu moći – što je iz perspektive slobode upravo željeni rezultat. Ali za što je onda još sloboda moćna, za koju vlast koja je njezina?

U naletu ustavnopravnog mišljenja prilikom jednoga novogodišnjeg primanja razmišljao je Mitterrand o svome paradoksalnome iskustvu moći. “Na jednoj strani ima francuski predsjednik”, rekao je, “čak u V. Republici svagda mnogo manje moći nego što se misli; na drugoj strani ima više moći nego većina demokratskih šefova država.” I upitao se: “Kako se mogu te opreke pomiriti?” Nije ostao pri pitanju, nego je odgovorio sam. Francuski predsjednik ima “mного manje moći nego što se vjeruje, jer, ponajprije, srećom postoje institucije i tradicije; a šef države koji se ne bi želio držati institucija i tradicija ne bi dugo vladao.” Zašto? Mitterrand daje za onoga koji se zbog svoje moći – primjerice na dužnosti francuskoga predsjednika – smatra moćnim, porazan odgovor: “Moć bježi preko svih rubova, to je kao kod prepunoga tignja s poklopcem, tu ništa nije doista zadugo moguće što odgovara mašti ili proizvoljnosti.” Crna rupa što odvlači moć pred očima moćnika nije, međutim, sve. Na drugoj strani, nastavlja Mitterrand, ovaj se ne bi trebao “zavaravati”. Pred njim je i njegovo djelo. Moćniku ostaje još uvijek “divna”, stvaralačka snaga njegove moći: “Ono što je u moći divno – po mojoj definiciji svagda ograničeno – jest ovo: ona dopušta još uvijek utjecati na stvari i život...”¹⁸

Paradoks stvaralačkoga

Vladar je sputan i slobodan za razvijanje svoje moći. Kako će on to učiniti? Pitanje je ipak prerano, jer on će se morati, prije nego što uopće mnogo učini, pozabaviti drugim paradoksom. To je paradoks stvaralačkoga. On nastaje opet s problemom samoga vladanja. Jer ljudi kojima vladar želi vladati nisu sa svojim životom njega čekali. Oni ga žive već odavno. I oni su bili po njegovu liku stvaralački. Oni su to još uvijek kada vladar dolazi. Naspram stvaralačkoj intenciji vladara nije praznina, ništa, u što bi se tek nešto od nje donijelo, uspostavilo, stvorilo. Položaj je upravo obrnut. Njoj je nasuprot svijet pun stvorenoga, postojećih likova. Mjesto za tvorevine već je zauzeto. Što da čini još ovdje onaj tko hoće vladati?

¹⁸ Predsjedništvo Republike, Tiskovna služba, Dokument za internu upotrebu, *Pozdravni govor gospodina François Mitteranda, predsjednika Republike, prigodom izražavanja želja tiska*, 6. siječnja 1995., str. 2 (isticanja u tekstu – T. S.).

Za to su pružili politički poučak Mitterrand i njegov tim prve dvije godine nakon preuzimanja vlade. Oni su htjeli preoblikovati francusko gospodarstvo u oblik svojih gospodarsko-političkih ideja. Ali je mjesto za ekonomske tvorevine već bilo zauzeto. Francusko je gospodarstvo slijedilo druge, a ne zakone plansko-socijalističke i nije bilo ni spremno preoblikovati se prema ovima. Socijalistički projekt nije naišao na “praznu” – neorganiziranu – zbilju, nego na ispunjenu – organiziranu – zbilju, koja se, povrh toga, uvelike klonila oprečnih namjera. Što se stvaralačkim projektom moglo još uopće postići? Ali zar ovaj nije nastao iz stvaralačke volje za koju su postojali dobri razlozi i – mjereći biračkom voljom – također nalog? Potrajale su gotovo tri godine dok Mitterrand i njegov tim nisu izašli iz protuslovlja i našli put do gospodarske politike, koji je u paradoksu stvaralačkoga vodio do stvaralačkog rješenja.

Upletanost u socijalistički projekt i time u ovdje opisani paradoks potjecala je također od početka – posve novoga početka – koji je počeo Mitterrandovim izborom. Za mnoštvo, koje je slavilo njegovu pobjedu navečer nakon njegova izbora na Place de la Bastille, počelo je u političkome svijetu novo stvaranje. Kako bi se drukčije razumio uzvik – čak ako je kao metaforičan odmah umuknuo – kojim su pozdravili novoga gospodara: Mitterrand – Soleil!

To nije došlo slučajno. Jer svatko tko hoće vladati ili biti za to izabran ili inače dobiti neku suglasnost onih kojima će vladati, obećat će “dobru” vladu i time nešto pogrešno. Vlada koju prave ljudi koji nisu samo dobri već i loši, napravljena u svijetu ljudi koji nisu samo dobri nego i loši, može biti u najboljem slučaju poticajna, ali ne i “dobra” vlada. Vizija dobrog nije zbilja za koju je artikulirana; ova joj ne bi ni trebala kada svijet ljudi u sebi – nasuprot svim oprečnim težnjama – ne bi bio tako “loš”. A ipak, onaj tko želi vladati napravi malo, ako se onima koji će vladati prije toga ne preporuči svojom vizijom – čuvenim izbornim obećanjima. On će reći nešto pogrešno. Ne uradi li to, nije pravi kandidat. I to je, politički posve svakodnevno, paradoks stvaralačkoga.

Prije svoga izbora u svibnju 1981. godine obećao je Mitterrand socijalističko nebo. Ali i tada je bio majstor svoga umijeća, koji je znao: “Moć nije gospodar događaja, koji nastaju u svijetu i djeluju na svaku od zemalja iz kojih se svijet sastoji.”¹⁹

Paradoks politike

Dovoljno je samo jednom u ranu večer nakon radnoga dana u Elizejskoj palači izići na Elizejske poljane kako bi se spoznao najelementarniji od triju paradoksa, paradoks politike. S malo koraka za to potrebnih može se iskusiti prijelaz u kojemu se predodžba o ustrojenosti ljudskoga svijeta naglo povlači pred jednom drugom. Izide li se iz neke sobe te palače na aveniju, čini se kao da se doživio pad u zbilji. Tamo gdje se još prije nekoliko trenutaka sve u svijetu opazalo kao u jedinstvu, pokazuje se sada mnoštvo koje je nepregledno i raskidano na tisuće i tisuće dijelova. Ono što se vjerovalo da se može prije toga još vidjeti, raspada se kao ludilo sada kad je pogled krenuo kroz prozo-

¹⁹ Ibidem, str. 6.

re Elizejske palače. Ljudima ovdje vani vlada se iznutra? Kako se to moglo? Kako se to moglo samo pomisliti?

To pitanje ne može si vladar postaviti. Inače cijela vježba “vladanje” ne bi imala smisla. Ne može se predati samo jednoj slici političke zbilje i – da ostanemo pri navedenome primjeru – u Elizejskoj palači ne vidjeti ipak još nešto drukčije nego ono što je tako očito vani na Elizejskim poljanama: zbilja politike u ljudima jesu mnogi od kojih svaka i svaki ima vlastitu volju i vlastite namjere, vlastite putove i ciljeve, vlastite planove djelovanja i životne predodžbe, osobne staze i postaje u svijetu, bezbrojne mogućnosti u neograničeno slobodnoj igri ljudskih povezivanja, uključivanja, spajanja, obraćanja, razrješenja, dogovora, neprijateljstava, sudara, sukoba, prijateljstava, otklona, razdvajanja. Tko polazeći iz Elizejske palače preko Avenue de Marigny stigne do njezina križanja s Elizejskim poljanama, shvaća sliku. Tu je kaos ljudskoga vrtloga koji se neprestano konstituira u kaos.

Upravo tu sliku vladar mora stalno gledati, veoma točno, ako doista želi biti vladarem, dakle vladati. I on mora na svome mjestu stalno gledati jednu drugu sliku, namjerno i revno, ako ne želi samo vladati nego doista vladati. On mora u svojoj figuri držati na okupu ono što se zapravo razdvaja: jedno i mnogo, ljude skupa i odvojeno, polis i kaos.

Polazeći od ljudi, postoji posve drukčiji svijet od onoga svijeta po kojemu postoji vlada. Onaj izgleda sređenim, a ovaj je konfuzija. Onaj je mišljen kao stabilan, a u ovome je sve tekuće. Onaj je određen za konstrukciju jedinstvenoga, a od ovoga postoje samo dijelovi.

Vladar vlada svijetom koji onako kako ga on pretpostavlja za svoje vladanje ne postoji. Na dan stupanja na dužnost pokazuje se svijet predsjednika Mitterranda mirnim u čvrstome sklopu svečanosti Republike. Francuska živi. Utjelovljuje se u novome predsjedniku. Prema njemu kao vrhuncu i oko njega kao oko središta uređuje se francuska država, sa svom svojom moći prema unutra i vani. Svečanost to simbolizira zorno. Kad se kola s predsjednikom države voze preko via sacra francuskih državnih celebracija, čini se njihov putnik simbolom svijeta kojim ovaj vlada. On je moćnik i po njemu je Francuska moćna među ljudima. Francuska je živa i ona je moćna. Ona živi i ona je špekulacijska igračka na financijskim tržištima. U unutrašnjosti državne limuzine sjedi predsjednik kojemu je rečeno da je na tržištima u toku špekulacija s francuskom valutom i čija se vanjska vrijednost neće moći više održati ako se nešto ne dogodi veoma brzo. Podrška franku kupovanjem deviza nije ništa pomogla, francuska će sredstva za to, naprotiv, biti iscrpljena za jedan ili dva dana. Tada će tečajem franka diktirati špekulacija. To bi izmijenilo ne samo valutno-politički nego i vanjskopolitički položaj Francuske. Ili, drukčije rečeno: Pobjeda špekulacija bila bi poraz Francuske kao suverene države.

Za francusku vladu postoji još nekoliko mogućnosti da reagira na deviznu krizu, koja je u zbilji kriza moći. Predsjedniku Mitterrandu njegovi su savjetnici dali oprečne, protuslovne prijedloge. Tako se obračun sa špekuliranjem nastavlja u obračunu s vlastitim timom. A nema više vremena. Vani sve protječe kako to želi svečanost moći. Unutra u kolima sjedi Mitterrand i treba aktom volje opet uloviti bježeću francusku suverenost. Vani predsjednikov svijet izgleda tako stabilan i sređen kako to samo može

biti. Unutra je sve u u toku i predsjednik mora protiv toga dignuti branu odluke. On može misliti na “vani” i djelovati tako za “unutra” kao da je moćnik, a Francuska samorazumljivo suverena. Tada će moć fiksirati u tekućoj zbilji i time htjeti vladati. On se može držati na “unutra” i “vani”, tako djelovati kao da je moćnik, a čitava Francuska njegova pozornica. Tada će pomoću moći juriti za izvanjskom zbiljom i time htjeti vladati. Što će on učiniti? Danas mu je pritekla najviša moć. Nužnu moć danas nije imao. A to je bio tek prvi dan.

Logika stvaralačkoga u politici

Karakterizacija potječe od jednoga Mitterrandova suradnika u Elizejskoj palači. Ona vodi do traženoga objašnjenja: “Teškoća je vladanja u ovome: mora se imati krajnje osjetljiv smisao za složenost stvari, a unatoč tome odlučivati. Malraux je to objasnio jako dobro u Nadi: Tu postoji lik koji se zove Scali i koji kaže da ne može biti čovjekom akcije intelektualac, jer ovaj nužno ima smisao za složenost, jer čovjek akcije ne može biti drukčiji nego manihejac, kod njega se mora misliti da je drugi posve u krivu, a on sam posve u pravu. Zato su osobe kao Mitterrand tako zanimljive, jer je on intelektualac koji ima krajnje osjetljiv smisao za složenost stvari i živih bića, a unatoč tome odlučuje. To znači, mora se u određenome trenutku prelaziti preko složenosti stvari.”²⁰

Mitterrand je izdržao paradokse. On je vladao u njima. I on je tako vladao zbiljski. U kaosu i ne protiv njega. I vladao je s njima. Tako je vladao i djelovao. Prihvaćajući kaos i stvarajući ga sam. Mitterrand se opirao zbilji koja ga je, kao Machiavellijeva fortuna, htjela nadvladati i učiniti igračkom svojih čudi. A on se opirao moći koja ga je, kao eros u Platonovoj teoriji ustavnih ciklusa, htjela na to navesti da u svijetu sve više voli mogućnosti i na njih djeluje. On je ostao u sredini otvorenoj na obje strane, između zbilje i moći, između kaosa i oblika (forme). On je iz tekućega dobivao strukture i prisilio je strukture nazad u tekuće. Novi predsjednik u Elizejskoj palači, Mitterrand, očitovao se u određenoj figuri: u onoj vladara kaosmosa.

Jer u morfogenezi vladanja postoji nasuprot paradoksu i logika koju onaj tko želi vladati može slijediti onoliko – odnosno slijedit će – koliko želi vladati. Ta logika opisuje put kojim stvaralačko ide u politici. Ona postaje djelotvorna s osobom onoga tko s drugim osobama sastavlja vladu koja treba biti stvaralačka i, dakle, u tekućem stanju između kaosa i forme. Ako se stvaralačko treba dogoditi u politici, traži se vladar koji kao vladalaštvo stvara kaosmos i s ovim mogućnost stvaralačkoga vladanja.

U Mitterrandovu duhu nije postojala za to razvijena teorija. Na odgovarajuća pitanja odgovarao je empirijski, s promatranjima iz života u politici.²¹ Kako je mislio na način svijeta života, a ne znanosti, mogao je biti siguran u ono što je vidio i nije morao svoje uvide u zbilju ljudi i iz toga nastajuće postupke za svoje djelo vladanja tek preko instancija odvojenih potvrda prenositi u status “objektivnoga”. On nije morao raspravu

²⁰ Benassayag, Maurice, u Lang, Caroline (ured.), *Le Cercle des intimes. François Mitterrand par ses proches*, Paris 1996., str. 91.

²¹ Autorov intervju s Françoisom Mitterrandom 17. ožujka 1994. godine

o problemu “vladanje” poznavati u tradiciji američkoga političkog mišljenja i tamo nailaziti na confreres (subraču) u političkome duhu, koji nisu drugačije od njega – kao James Madison već u *Federalist Papers* – govorili o tome da se za djelo vladanja mora naći način koji međusobno miješa utvrđeno i neutvrđeno, proturječno dakle, naime “stability” i “liberty”.²²

Obrazovan književno, Mitterrand se više držao Baudelaira i prisvojio je redak iz “Cvjetova zla” da bi opisao svoju vrstu vladanja: “Mrzim gibanje koje pomiče crte”, tako je rekao Baudelaire. Mitterrand je od toga preuzeo samo jedan dio. On je ispustio glagol i utisnuo je time u imenicu uzročnu, intencijsku, doista “stvaralačku” moć. I o njoj je govorio, nju je navodio kad je objašnjavao svoje razumijevanje vladanja: “Gibanje koje pomiče crte”.²³

On je prirodu vladanja formulirao i jednostavnije, i tada savjetovao: “Moraju se izbjegavati navike”.²⁴ On se općenito ponašao tako da se od njega moglo nešto naučiti. Pretvarao je ne samo vladu nego i skupinu pratilaca na putovanjima, ili krug prijatelja ili suradnika katkad za trenutke u akademiju svoga nauka. Pri tome se o njemu obično govori da on koji se tako rado mnogoznačno izražava u svome mišljenju doista nije razumljiv. Ali mjereno odjekom svoga mišljenja u očitovanjima drugih, ipak je veoma jasno znao što je značilo ono što je mislio: “Ne kažem da nema spretnosti u Mitterranda – a ponekad takve spretnosti koja je tako proračunljiva da može povrijediti. Ali ujedno i ponajprije u njoj se izražava određeno motrište o prirodi života: dvoznačnost... To čini ovo mišljenje posebno zanimljivim... Ta ga dvoznačnost dovodi do toga da sve relativizira i da u svakoj vrsti odnosa, situacije vidi jedino samo odlomak na putu, jer nikada ništa nije konačno. Tako sam od njega naučio da se život mora prosuditi na kraju i da se nešto može tumačiti jedino po isteku cjeline. Nema kraja, put je kraj.”²⁵

Primat osoba

Ali Mitterrand nije samo poučavao logiku stvaralačkoga u politici, on ju je ponajprije prakticirao. On ju je posve prihvatio, od njezina prvog načela. A ono glasi: Tko želi stvaralački vladati, za njega vrijedi u politici primat osoba. Zato su Mitterranda malo zanimalo organizacije. Ono što ga je zanimalo, to su bili ljudi.²⁶

On je pri tome razvio smisao za zbilju, koji ga je u svakodnevici političkoga života učinio pojavom “posebne” – i zato također krivo shvaćene i tumačene – vrste. Tamo se jezičnim artefaktima politike kao, primjerice, “državi” ili “vladi” pripisuje njima svoj-

²² *The Federalist*, br. 63 (Madison)

²³ Baudelaire, Charles, *Cvjetovi zla, XVII. (“Ljepota”)*; intervju s Mitterrandom, u *Libération*, br. 923, 10. svibnja 1984.

²⁴ “Razmišljanja gosp. Mitterranda između dva poziranja”, u *Le Monde*, od 4. veljače 1986. (Valja izbjegavati navike.)

²⁵ Fabius, Laurent, u: Lang, Caroline (ured.), nav. dj., str. 105 sl.

²⁶ Usp. Védrine, Jean, u Lang, Caroline (ured.), str. 21.

stvena zbilja, kao da doista postoji sui generis “država” ili “vlada” na način realnosti. Podržano i potvrđeno prividom realnosti, koji političke institucije i te kako djelotvorno okružuje, ovo je opredmećujuće shvaćanje općenito prošireno u političkome svijetu. Od ljudske zbilje odvaja se svijet institucija – i ispušta se, nadalje, iz vida da, primjerice, još nitko nije vidio instituciju zvanu “vlada”, nego da su svi koji su gledali još uvijek vidjeli samo osobe, o kojima se kaže da su to one pomoću kojih se “sastavlja” dotična vlada.

Opredmećena u svijetu institucija, istina se ljudskoga svijeta samo još upola opaža. Svi, doduše, znaju da se taj svijet sastoji od ljudi. Ali samo malo njih gleda još dalje i slijedi logiku koja se provlači kroz ovo empirijsko znanje. Oni koji to čine i zadržavaju se s političkom zbiljom na njezinu razvijanju kao političke zbilje, dovode se do uvida u kojemu se istina ljudskoga svijeta stvaralački otvara. Oni ga posve doživljavaju i tada vide taj svijet ne samo u načinu njegove kakvoće – on se sastoji od ljudi – nego ponajprije u načinu njegove tvorevine – on se sastoji od ljudi tako što postoji kroz ljude. Oni su u tome stvaralački, vežući element što stvara svijet. Ili, politički rečeno: U svijetu ljudi oni su moć za stvaranje i oblikovanje ovoga svijeta. Spajanje ljudi je spajanje moći. Jer ona u ljudskome svijetu čini upravo ono po čemu on postoji: element koji ga povezuje. Kad se ljudi okupe po svome političkome svijetu, oni su tako stvaralački kako to samo mogu biti: oni stvaraju moć radi stvaranja svoga svijeta.

Sve vladanje počinje s ljudima koje se radi vladanja okuplja oko sebe. “To have friends, is Power”, tako je pisao Thomas Hobbes u *Leviathanu*. Pojedina osoba može raspolagati “prirodnom moći” individua izvrsnim tjelesnim ili duhovnim sposobnostima, kao na primjer velikom fizičkom snagom, nadmoćnom rječitošću ili izvanrednom mudrošću. Ali ako pojedinac uz to ima još prijatelje, povećava se njegova prirodna moć i moć njegovih prijatelja: “Oni su svoje snage ujedinili u jednu.”²⁷

Prijateljstva su u Mitterrandovu životu bila najjači i najstalniji element. Ovak se čita kao knjiga prijateljstva, kojoj je od rane mladosti dodavao poglavlje po poglavlje, jedan prijateljski prsten za drugim, jedno dalje jato prijatelja i opet još jedno utkano u već postojeća. Bio je majstor kulture prijateljstava. I njegovao ih je najvećom brižljivošću; pa i za mnogih godina u kojima je rano sklopljeno prijateljstvo starilo, a on ga održavao pretežito radi vjernosti; isto tako u posve izmijenjenim uvjetima, kao onima njegove predsjedničke dužnosti u Elizejskoj palači, kada je bio daleko od skromnijih prilika u kojima su bili “zaostali” mnogi njegovi prijatelji. On ih nije zaboravljao – i kao francuski je predsjednik ostao prijateljem svojih prijatelja i pisao iz ovoga ili onoga mjesta, gdje se sastajao s drugim vladarima ovoga svijeta, razglednice svojim prijateljima u Morvanu, jednostavnim ljudima, ali upravo prijateljima iz onoga zajedničkog vremena kad je bio među njima seoski gradonačelnik.²⁸

Mitterrand je u svome životu – a ovdje to znači: u svome političkom životu – stvarao sve više i više svoju vlastitu stranku – stranku svojih prijatelja. Oni su ujedinjavali svoje snage u jednu – naime u stranku političke moći François Mitterranda. Mnogoliki mrežama odnosa, figuracijama podrške i lojalnosti, koje je stvarao svojim prijatelj-

²⁷ Hobbes, Thomas, *Leviathan* (I., 10), Harmondsworth 1972., str. 150.

²⁸ Usp. vsd, posebni broj, 11. – 17. siječnja 1996., str 68.

stvima, Mitterrand je postajao prema klasičnome uzorku moćan tijekom godina za svoj cilj da vlada. On je pokazao koliko je istinit navedeni poučak Thomasa Hobbesa. I postao je jednak drugim vladarima u umijeću vladanja, jer je svoju moć za vladanje uzimao iz moći s njim povezanih osoba. On je dodao u već dugome nizu novi primjer za paradigmatiku povezanost vlade i prijateljskih veza. Čitanje knjige Rimska revolucija Rolanda Symea otkriva stvaralačku logiku koju je Mitterrand slijedio kao neki August ili Cezar. “Augustova vladavina bila je vladavina jedne stranke”, tako možemo tamo pročitati. (A riječ “stranka” ovdje ne označava stranačku organizaciju u suvremenome smislu, već stranku prijatelja.) Ili saznajemo da je “Cezar planirao i odlučivao u društvu svojih intimnih prijatelja”. Syme kaže također: “Državnik je nemoćan bez stranke”. A o etosu političkih prijateljskih veza piše: “Vjernost se mogla stjecati opet jedino vjernošću. Cezar nije nikada ostavljao prijatelje na cjedilu, kakav god bio njegov karakter i njegov položaj.”²⁹

Syme bi u Mitterrandu bio našao svoga Cezara, tako se gotovo savršeno uklapa prijateljska politika francuskoga vladara u onu rimskoga vladara. Ali Mitterrand, dakako, nije imao to na umu, nego sebi svojstvenu strategiju moći kada je odlučivao za Francusku “u društvu svojih intimnih prijatelja i tajnika” ili kada određene prijatelje – na zaprepaštenje ili divljenje drugih – nije ostavljao na cjedilu “kakav god bio njihov karakter ili položaj”. Jer se on nije mogao ni najmanje distancirati od one veze koja se naziva “prijateljstvo”, budući da se od veza upravo te vrste sastojala sva njegova moć: prijateljstvo je bilo najviše dobro, izvor i način stvaralačke moći. U povezanosti osoba – pojedinih konkretnih osoba u ovoj ili onoj konstelaciji – nastajala je moć da se bude moćan, moć za vladanje. “Personnel is policy”, tako je to izrazio jedan Amerikanac, jednom od onih nedostižnih plastičnih formulacija koje postoje jedino u političkome jeziku Amerike.³⁰

U novijoj povijesti američkih predsjednika postoji i protufolija Mitterrandovoj mudrosti. Zašto ova bezuvjetna vjernost primatu osoba? Tako se možemo upitati, krče li prijateljske veze doista putove politike?

U ljeto 1979. godine objavio je New York Times analizu položaja Jimmyja Cartera u Bijeloj kući. Carter je bio već treću godinu predsjednik Sjedinjenih Država i unatoč tome prilično neuspješan u igri moći američke politike. On se razotkrio u tome kao najslabiji akter i udario je sa svojim planovima i inicijativama sve više o zidove moći što su ih postavljali drugi akteri, osobito na protumoć Kongresa. Zašto? Odgovor spomenutih novina bio je jednostavan, značajan i poučan. Carter je, doduše, bio predsjednik. Ali on nije bio vladar. “Rezultat je, posve jednostavno, da u Kongresu (‘on Capitol Hill’) nema prijatelja”. Jedan je senator iz južnih država rekao: “On naprosto nema ka-

²⁹ Syme, Ronald, *The Roman Revolution* (1939.), njemački prijevod: *Die Römische Revolution*, München 1992., str. 13, 56, 60, 114.

³⁰ Feulner, Edwin J., Jr., navedeno u Brownstein, Ronald, “Jobs are Currency of Politics, and the White House is on Spending Spree”, *National Journal*, sv. 15, br. 50-51, 15. prosinca 1984., 2386.

pital povjerenja za kojim bi mogao posegnuti”. “Kada se dospije u poteškoće, potrebni su prijatelji za obranu, a upravo to mu nedostaje”.³¹

Politička moć: Problemi i strategije stvaranja moći

Tko želi vladati stvaralački, proizvodi stvaralačko – svoju moć – pomoću osoba. One su elementi pokreta u koji se “moć” uklapa i oblikuje u učinak koji je ona. Osobe izvode pokrete s kojima se događa moć – stvaralačko: onaj pokret ljudi među ljudima za ljude, koji se naziva “vladanje”.

Ali ti pokreti ne mogu, dakako, biti slobodni pokreti u stvaralačkoj praznini. Politički svijet u kojemu vlada neki vladar sve je drugo nego “ništa” bez ikakvih oblika, koje takoreći očekuje tvorevinu vladara. On je i te kako oblikovan i dakle ispunjen oblicima – preciznije: oblicima moći. Ona moć što se ovdje stvara samo je stvaranje jedne moći među mnogima, i k tome još nedolično nove nasuprot svemu što već odavno postoji u ovome svijetu kao tvorevina moći, čvrsto etablirana i opirući se svakoj promjeni što je dodiruje.

Samo ljudi čine organizacije, institucije. Ali na svakoga tko “izvana” susretne organizaciju ili instituciju – takoreći na nju “naleti”; ona na njega djeluje kao blok koji ima sebi svojstven uteg moći, težinu koja je puno jača nego zbiri ili čak individualni uteg moći osoba od kojih se sastoji dotična organizacija ili institucija. Stoji se pred blokom moći i odbija od njega, ako se želi na nj djelovati, ili se samo postiže da u njemu zaluta ono što se tamo htjelo pokrenuti.

Vladanje znači stvaranje moći. Pomoću osoba. S jedne strane. A s druge: oblikom formiranja moći koji u tome formiranju stvaralački probija njegov institucijski otpor.

Što može, naime, nastupiti ako se ništa ne dogodi, poučava opet iskustvo. Harry Truman imao je iskustvo od osam godina na dužnosti američkoga predsjednika kad je ukratko prije svoga odlaska odgovorio na postavljeno pitanje. Ono se odnosilo na Dwighta D. Eisenhowera, njegova već izabranoga nasljednika. Trumana su pitali što misli kako će Eisenhower ovladati svojom novom zadaćom. “Tu će sjediti”, rekao je pokazujući na svoj stol za pisanje, “i reći će: činite ovo! činite ono! I ništa se neće događati, uopće ništa. Jadni Ike – ovdje neće biti nimalo kao u vojsci. Sve će ga to veoma frustrirati”.³²

Postoje slične Rooseveltove rečenice o problemu frustracije moći.³³ Ni Mitterrand nije izbjegao taj problem. On je radi pojašnjenja svojih odgovarajućih iskustava navodio rado poteškoće koje je godinama imao s realizacijom grands travaux, svojih arhitektonskih projekata. On je rječito opisao institucijski otpor koji se formirao protiv tih

³¹ Usp. Roberts, Steven V., “Carter Accord with Congress: President is apparently seeking to ease strains”, u *New York Times*, 5. lipnja 1979.

³² Usp. Neustadt, Richard E., *Presidential Power. The Politics of Leadership*, New York 1961., str 9.

³³ Usp. Greenstein, Fred I., *Leadership on the Modern Presidency*, Cambridge, Mass., London 1988., str. 27 sl.

projekata.³⁴ Ipak ga je prevladao stvaralački, stvorivši u državnome aparatu i nasuprot njemu moć nužnu za realiziranje svojih projekata te potičući sam političko-oblikovnom moći njihovo dovršenje. “Znate” izjavio je pred novinarima, “morao sam grands travaux braniti kao mačka i pas.”³⁵ I zahvatio je pred njima još dublje kako bi “zorno prikazao lekciju moći”, koja je u njegovim očima proizlazila iz njegova ovdje stečena iskustva.

“Moć predsjednika Republike ne dopušta mu ni u jednome trenutku odlučiti da se doznače znatni iznosi, primjerice više od jedne milijarde franaka, a da se to višestruko ne nadzire... Doživio sam čak s ministrima koji su moj izbor, uglavnom gospoda Delors i Bérégoz, zatim gospodin Sapin, svakih tri ili četiri mjeseca, vjerujte mi, da se proračun htjelo smanjiti za nekoliko stotina milijuna, jer su se uštede morale izabrati među raznim proračunskim stavkama i jer sve to ni financijskim stručnjacima nije odgovaralo i jer financijska uprava nije ništa držala do ideje grands travaux... Mogao bih vam navesti osam ili devet ministarstava koja moraju za svoj novac prositi, a kad ga dobiju, opet im se oduzme polovica ili dvije trećine, jer se između odobrenja sredstava i njihova stvarnoga trošenja pruža svijet upravnih problema, što često dovodi do toga da se pada iz jednoga u drugo razočaranje.”³⁶

Ali vladar stvara moć i iz toga stvaranja moći uzima moć da bude moćniji nego drugi u toj igri moći: “Ja sam bio tu i to je bila moć. To je bilo, ponajprije, zadugo, a ja sam to još malo produljio... i imao sam, zahvaljujući toj činjenici, vremena. Uprava je, koja neprijeporno ima svoje kvalitete ako je riječ o drugim stvarima, čvrsta i prisutna cijelo vrijeme. Nasuprot tome, politički odgovorni se stalno izmjenjuju. Da, ali tu je bio predsjednik Republike, izabran na sedam godina, a ako to pomnožite s dva, dobit ćete otprilike ono što si predočavate! Ja sam, dakle, kazao svaki put kad su došli Jacques Delors ili Pierre Bérégoz i rekli: Moraju se smanjiti proračunska odobrenja, skratit ćemo ih za toliko i toliko postotaka... Tada sam, dakle, rekao: Ne, ova ovdje ne. To je vladarska moć, zacijelo, priznajem! Pa što? Nikada ne bi bilo politike arhitekture u Francuskoj, ako bi se rasuđivalo prema godišnjemu proračunu; to je nemoguće, uvijek nedostaje nužna milijarda, jer uvijek postoji manjak. Dakle, odolijevao sam.”³⁷

“Odolijevao sam” – to je jasan iskaz. Ali on je u svojoj sažetosti opet i posve neprecizan. Objašnjenje koje govori o moći prekriva je također kao veo. Ono što politika naznačuje kao transparentnost, za nju je to maska.³⁸ Pa kako je odolijevao Mitterrand u obračunu moći za svoje grands travaux? Slika o mački i psu već je bolja; mogao je dakle gripsti i gristi. Ali kako? Čime? Moć nije metaforička, ona prepoznaje samo sebi ravne. Za Mitterranda je postojao samo jedan put: morao je za grands travaux – kao i za

³⁴ U razgovoru s autorom 15. lipnja 1993. godine

³⁵ *Pozdravni govor gospodina François Mitterranda*, 6. siječnja 1995. (v. bilj. 20), str. 7.

³⁶ *Ibidem*, str. 7 sl.

³⁷ *Ibidem*, str. 8.

³⁸ *Ibidem*, 8. 38 Usp. *Boston Politics* (bilj. 2), str. 171 i d. i Schabert, Tilo, “Wie werden Städte regiert?”, u isti, *Die Welt der Stadt*, München 1991., str. 170 i d.

sve ostalo na što je djelovao – biti moćan i prema francuskoj državi i u njoj odigrati sebi svojstvenu moć.

Raspolagao je parainstitucijskim konfiguracijama osobne moći, koje su u francuskom sustavu vladanja – a i povrh toga – bile druga vlada i tako – na razini moći – njegova zbiljska vlada.³⁹ To rješenje problema, moć vladanja u postojećim sustavima vladanja morati stvoriti protiv njih, u neku ruku radi njihova “podčinjavanja”, Mitterrand nije, samorazumljivo, pronašao prvi. Ono je bilo, na primjer, poznato i u Kini prije 1200 godina.⁴⁰ No ono je u ovome stoljeću osobito “otkriveno” i za formiranje moći vladanja, tako reći uspostavljeno i kao službena agencija moći današnjih vladara regularizirano u institucionaliziranome kretanju prema središtu te moći pod nazivom “Elizejska palača”, “Bijela kuća”, “Ured saveznoga kancelara”.

Početak je napravio Roosevelt. Kako bi prevladao otpor koji je njegovim političkim projektima pružao etablirani vladin aparat, on je stvarao sve nove i nove tvorevine za vladanje, koja su sastavljane prema njegovim planovima i organizacijski odmjerene prema njegovim zahtjevima za moći. On je pokrivao sustav vladanja Sjedinjenih Država sve više i više osobnim – na njega usredotočenim – konfiguracijama izvršne vlasti. I proširivao je oko sebe, predsjednika u Bijeloj kući, sve veće središte te osobne vlade. U američkome ustavu ne kaže se ništa o “Bijeloj kući” ili čak o snažnoj agenciji moći koja danas djeluje pod ovim – reklo bi se bezazlenim – nazivom. Vjerojatno se o američkome predsjedniku mislilo da svoj posao obavlja s jednim ili dvojicom tajnika. A do Franklina D. Roosevelta američki predsjednici nisu ni opovrgavali tu idiličnu sliku o svojoj dužnosti. Ali ona se s Rooseveltom izmijenila; ona je pod njim proširena, preko sve većega broja osoba i u očito širokoj organizacijskoj lepezi, u središnjicu moći i upravljanja, koja je proizvela ono što je on tražio: vlast.

Rooseveltovi nasljednici na dužnosti američkoga predsjednika ušli su – kao samorazumljivo – u ovu baštinu moći i većina ju je – tako Eisenhower, Kennedy, Johnson i Nixon – još znatno povećala. Brojčano danas predsjednička agencija moći iznosi od 5000 do 6000 osoba, koje djeluju u gotovo nepreglednome mnoštvu organizacijskih jedinica i, naravno, ne samo u Bijeloj kući već i na drugim mjestima.

Ni u njemačkome ustavu nije predviđen “Ured saveznoga kancelara”, kao što bi se, nadalje, uzalud tražila uputa na “Elizejsku palaču” u ustavu V. Republike. A ipak je u oba slučaja riječ o središnjim tijelima političke moći – ako ne i o njezinu središtu – u dotičnoj zemlji. Savezni je kancelar ustavni organ, ali ne njegov ured; francuski je predsjednik ustavni organ, ali ne Elizejska palača, a ipak obje “institucije” uživaju u međuvremenu paraustavni status. One mjerodavno suodređuju “ustrojstvo” u kojemu se nalaze Njemačka, odnosno Francuska – one su agencije moći vladara koji vladaju tim zemljama.

Bolji predujam Mitterrand nije mogao zateći. Potpuno je odgovaralo naravi njegove političke egzistencije da stupi na dužnost koja je već bila prethodno konstruirana za

³⁹ O pojmu *druga vlada* usp. *Boston Politics*, str. 53 sl. i *Die Welt der Stadt*, str. 178 i d.

⁴⁰ Usp. Schabert, Tilo, *Die Architektur der Welt. Eine kosmologische Lektüre architektonischer Formen*, München 1997., str. 30 sl.

sredinu osobnih konfiguracija izvršne vlasti. Koristeći moć predsjednika u Elizejskoj palači – prema postojećemu i sada prihvaćenom običaju – pridodavao je, primjerice, bez oklijevanja, ako mu se činilo uputno, ministru pomoćnika, koji nije bio podređen tome ministru, nego njemu. Tako je mogao vladati mimo, u prividu javnosti nezavisnoga, ministra.

Kao strateg punine moći koja je njegove formalne ovlasti tek aktivirala i k tome premašivala, Mitterrand je bio neprestano na opisani način i na mnoge druge načine zauzet zadobivanjem moći. On je značajan dio vremena i snage trošio na organizaciju svoje moći, na konfiguracije moći koje su je podržavale. Jer je sveudilj težio vladati što većim brojem osoba i institucija koje su se skraćeno zvale “vlada”, kako bi iz toga mogao crpiti osobnu moć koja mu je trebala ako je pomoću te vlade zaista želio vladati.

To je bilo ono o čemu je govorio, ali ništa nije rekao, kad se usporedio s mačkom i psom.

Politička moć: Koliko je moćnik moćan?

Logika stvaralačkoga u politici dovodi vladare do toga da formiraju stranku prijatelja i formalne vladajuće tvorevine “druge” vlade. I ona ih je potaknula na još nešto treće. Koliko god vladar crpio moći na ove načine, to još uvijek nije dostatno. Jer moć vladara – sve u njoj to izriče – nije stalna. Ona je nešto neodređeno, nestalno, tekuće. Nje ima jednom više, jednom manje – već prema snazi kojom vladar svoju moć aktualizira kao vladar. Nije dovoljno što je on moćan ili što je – preciznije rečeno: svojim stvaranjem moći – postao moćan. On mora i ostati moćan, a moć koju je stvorio održati u statusu moći. Pitanje glasi: kako ostaje vladar moćan naspram svojim tvorevinama moći? Odgovor je: on to ostaje vladajući preko ljudi kojima vlada.

Ponukati druge na ono što sam želiš – to je izazov koji se postavlja vladarima dobitkom moći i zatim neprestano. On je mjera moći vladareve. Na njemu se pokazuje njegovo čitavo umijeće; on ga prisiljava da se očituje u umijeću moći. Vladar je subjekt – tako reći kao “ispitanik” – svoje vlastite moći. Ona ga podvrgava neumoljivome i stalnom testu. Je li on još tako moćan da bude u drugima moćnik? A on nema izbora. Jer tko vlada, ne može nikada vladati bez drugih. On mora raspodijeliti odgovornost za vladine poslove. Ali ne želi li on vladati? Dakle, on može kompetencije raspodijeliti samo na takav način da on još uvijek u svemu vlada, premda za njega u pojedinostima mnogi drugi “vladaju”. Samo, kako to učiniti?

Savezni kancelar Adenauer držao se, primjerice, postupka da je informacije koje je dobivao odvajao od svih nakana njihovih donosilaca time što ovima nije pružao priliku da saznaju nešto bitno o dojmu koje su one ostavljale na njega. On je pažljivo slušao svoje posjetitelje, sve je saslušao što mu se reklo – i šutio je uvelike o tome što je mislio o svemu. Oni su ga napuštali ne znajući jesu li i, ako jesu, s kojim su ishodom “utjecali” na njega.

Kad se Mitterrand posvetio svome umijeću moći, prakticirao ga je po jednakome postupku. To je bio jedan od onih postupaka kojima je održavao svoju moć. On je upletao koga je mogao i time uvezivao mnoge u povjerenje koje ih je čvrsto držalo, dok je

on sam samo osvajao slobodu – utoliko više ukoliko je njih više bilo: “On umije razgovarati s ljudima. On ima veoma privlačan način govora, to je čitavo držanje, čitav jezik. On kaže: Između nas... dragi prijatelju... I partner u razgovoru ima osjećaj da je u posebnome odnosu s njim, u povjerljivome odnosu.”⁴¹ U Elizejskoj je palači Mitterrand po tome postupku preo niti moći preko kojih je svoje suradnike mogao držati u pokretu pri izmjenjivome pletenju svoje vladavinske mreže i ovu tako mogao, što se barem odnosilo na Elizejsku palaču, uvijek dovesti u ustrojstvo koje je želio. On je svoje suradnike dovodio u dinamiku intimne distancije, u kojoj su mu bili i bliski i daleki i svakako uvijek nesigurni glede svoga točnog mjesta u krugu onih kojima je bio sklon.

Predsjednik Roosevelt prikupljao je svoje znanje – još jedan postupak u zanatu moći – iz mnoštva raznih informacijskih krugova. I često je koristio istodobno mnoge za jednu stvar. Tako je mogao za jedan izvještaj, koji je dobivao o određenome pitanju, saznati još dalje informacije iz drugoga ili čak više drugih, ali komplementarnih izvještaja i tako dokazati dotičnome izvjestitelju nepotpunost ili pogrešnost njegova rada. Izvjestitelji često nisu mogli ništa poduzeti, jer je Roosevelt bio sve od samoga početka tako aranzirao da su se morali zapetljati u mreži koju je nad njima bio ispleo sa svojim mnogim informacijskim krugovima što su se preklapali.

Mitterrand je organizirao sustav priloga njemu namijenjenih dosljedno prema tome postupku i tako je izbjegavao ono što je i Roosevelt time isključivao: nije postajao zarobljenik određenoga, njemu serviranoga motrišta. Naravno da o svemu što je morao (ili htio) znati i odvagnuti nije on sam mogao pribaviti sve potrebne ili korisne podatke, analize, prijedloge i dokumentaciju. Nužni su mu bili, dakle, ljudi koji su upravo to za njega činili. Ali pri tome je onda postojala opasnost da ovisi o drugima, da utječu na njega i vode ga. On je to morao spriječiti. Njegova mu je moć nalagala da osujeti i zamrsi linije svoga misaonoga i odlučivačkoga rada koje su mu “dobrodušno” zacrtavali njegovi suradnici. Tako je u tome ostajao svoj gospodar i njima naspram sposoban određivati u pojedinostima sam ono što je znao, mislio i odlučivao.⁴²

Roosevelt je povlačio oko sebe krugove – treći postupak (ali njihov popis još nipošto nije iscrpljen) – dakle bezbrojne krugove kompetencija koje su se preklapale i superponirale; to je bila kaotična zbrka. Nitko tko mu je pomagao vladati nije izbjegao tu zbrku; svakome je dodjeljivano područje kompetencija koje su prožimale područja drugih, samo ovaj nije često dulje vremena znao da je bilo tako, a kada bi saznao, još uvijek uglavnom nije bio siguran čije je krugove ometao i čiji su to krugovi bili. Osim toga, Roosevelt se često nejasno izražavao kad je nekome prenosio odgovornost u stano-vitoj stvari; kako bi mogli uopće djelovati, njegovi su suradnici morali sami omeđivati opseg svoga djelovanja; pri tome su se neizbježno sudarali s drugima – a upravo je to Roosevelt i želio: tko bi se nametnuo, pripadao je sposobnima koje je otkrivao i sebi privlačio, a sukobi među njegovim suradnicima pomagali su mu da prema svima bude nadmoćan posrednik i arbitar.

Pri razgovorima s Mitterrandovim suradnicima (u različito vrijeme 1992.-1995.) izvodio sam pak svoj pokus. Na dvostruk način. U pojedinim točkama sam pričao o ka-

⁴¹ Dumas, Ronald, u Lang, Caroline (ured.), nav. dj., str. 53.

⁴² Usp. Benassayag, Maurice, ibidem, str. 91 sl.

otičnoj zbrci pomoću koje je vladao Roosevelt. A u svakoj odgovarano mi je određenim rečenicama, u mješavini iz divljenja i ispravaka, koji se nipošto nisu odnosili na opisanu paradigmu postupaka, ali i te kako na identitet opisane osobe: “Ali to je ipak Mitterrand!” – “Predsjednikova metoda, potpuno!” – “On vlada tako ljudima, već oduvijek, ne poznajem nikoga tko to tako umije.” A ja nisam pričao o Rooseveltu, nego sam pitao partnere u razgovoru o Mitterrandovim metodama vladanja na način onoga tko ništa ne zna. Oni su bili upućeni, ja poučavani. I dok sam slušao, pojedinost po pojedinost, u zrcalu meni danih objašnjenja o Mitterrandu u mojoj se glavi ocrtavala Rooseveltova slika. To je bio on, sa svojim kaosom moći u Bijeloj kući. Ne, ovdje je to bio Mitterrand:

Ocupljajući oko sebe suradnike, koji već zbog široke raznolikosti – koju je on brižljivo njegovao – svojih karaktera, porijekla i profesionalnih iskustava nisu uzajamno pristajali i, tako reći nasumce skupljeni, morali su se međusobno iritirati, privlačiti i odbijati, čuditi, očaravati, motivirati, potiskivati i, dakle, sami organizirati taj kaos koji je on želio: stariji profesionalni diplomat u decentno plavome odijelu u stilu svoje kaste, uvijek točan, birano uljudan i korektan, i mladenačka socijalna aktivistkinja – u zgužvanim trapericama i ispranoj vjetrovci, veoma ležerna u poštivanju vremena, sastanaka i dogovora, s dokumentacijom u naprtnjači na podu svoga ureda; dosadni drug iz Socijalističke stranke, utjeran u za njega prevelik ured u Elizejskoj palači, ne znajući što zapravo sada tamo treba činiti; i veoma kompetentna i lijepa ekspertkinja, naoružana sjajnom analitičkom inteligencijom i svojim ambicijama što smetaju okolici; klaunovski punokrvni političar, pokoran svome gospodaru, a inače prepun moći, pružajući cijelome svijetu masku svojih šala...

U ovo jato (ovdje samo skicirano) valja uključiti jednu osobu, koja bi po svome posebnom karakteru bila (a jest bila) upravo primjeren element podređenosti, miješajući se u sve, praveći se važnim pred svakim, žarkom ljubomorom tražeći za sebe milost gospodara, neprestano govoreći o njegovoj moći, zatim nepitan i tašto se upisujući u povijest kao samopostavljeno zrcalo svoga gospodara – u liku onoga koji je i u ranija vremena držan na dvorovima kao Fou du Roi en titre d' office (službena kraljeva luda).

Čekajući na samoorganizaciju kaosa – mačku! – novu strukturu (za neko vrijeme) koja je unapređivala njegovu vladavinu, jer je sada u njoj sudjelovao onaj tko je izdržao kaos i u njemu našao lik koji mu je odolijevao. Demonstracija moći oduzimanjem moći. To se sviđalo vladaru. To je oslobađalo stvaralačku moć koju je tražio.

I Mitterrand je prihvaćao tako mu pružane likove njegove moći. Do neizbježnoga trenutka, kad su mu bili nužni opet novi, drukčiji, postojeći u izmijenjenoj konfiguraciji. Tada je ometao kaos u njegovoj ravnoteži. I opet mu je ovaj organizirao njegovu vladavinu.

Mitterrandove maske u razgovoru povijesti

Već rano se u Elizejskoj palači razmišljalo o Mitterrandovu historijskome preživljavanju. U bilješci koju je Mitterrandov Conseiller Special (posebni savjetnik) uputio

njemu 31. siječnja 1983. godine postavljeno je pitanje: “Što će ostaviti tragove u povijesti od vašega sedmogodišnjeg mandata?”⁴³ Od tada nije prošlo mnogo godina, a ipak su one dovele do povijesne perspektive u kojoj odgovori pisca bilježaka izgledaju uglavnom praznim i krivo usmjerenim. Mitterrand neće ostati u sjećanju zbog svojih posebnih djela na području sukoba Sjever-Jug, ljudskih prava, razoružanja, rada na tekućoj vrpici, odgojnoga sustava, neke svjetske izložbe ili nekoga “velikog plana svjetskoga poleta”. A među ukupno nabrojanim natuknicama pojavljuje se, doduše, s pojmom “politička Europa” jedina koja se, povezana s Mitterrandovim imenom, pokazala kao doista “povijesna”, ali ništa u toj bilješci ne ukazuje na to. Implicitno postulirana vizionarska snaga zatajuje i na onome mjestu gdje se doista mogla dokazati. U povijesnoj viziji Conseiller Spéciala gubi se Europa u bizarnoj zbirci njegovih dosjetki.

Mitterrand je postupao drukčije i – mora se ponoviti – mnogo spretnije. On se nastavljao na buduću opis i analizu svojih res gestae, što je kod ovih sam prakticirao. Već prije nego se počelo konstituirati polje onih koji bi o njemu izvještavali, pisali, istraživali njegov život i djelovanje, pripremao je tlo za to – puštajući da se događa i svjesno uključujući mehanizme – kako bi nastalo polje produktivnoga nemira, u kojem su različiti, ali preklapajući interesi u očuvanju njegova političko-duhovnoga naslijeđa, snage taštine i častohleplja, natjecanja za svjedočanstvo i primjereno prikazivanje, različite znanstvene i novinarske metode, žed medija (i izdavača) za senzacijom kao refleks vjernosti starih suputnika, historiografski i interpretacijski naponi pojedinaca i, ne na posljednjemu mjestu, s one strane smrti, sa slabijim učincima, još i on sam, iz slike o Mitterrandu u povijesti pravili sve više i više čitavu galeriju slika. To je tako divna i utjecajna metoda da se ostane živ u sjećanju ljudi. U dvoranama povijesti neće biti jedna slika o Mitterrandu, nego mnoge. Ako pođemo pogledati je, vidjet ćemo prikaze različitih stilova, međusobno protuslovne, koji često iznenađuju drugim kutom gledanja i pružaju još uvijek nove pojedinosti. Svaki će prikaz biti istinit i nijedan neće biti istinit. Tako će se tražiti “prava” slika. I neće biti nikada kraja raspravama o tome. On se igra s nama koji želimo nacrtati njegovu sliku i stalno će to činiti.

Među ljudima na vlasti Mitterrand se pomoću moći opirao svim zahvatima u svoju moć. I on se za “povijest” odmaknuo u razgovor u koji je sve upetljao, koji o “Mitterrandu” hoće nešto reći. Jer on se sam neće nikad tamo pojaviti, ali zato hoće uvijek maska kroz koju on govori kad “Mitterrand” nastupi poslije riječi ovoga ili onoga. U povijesti će postojati njegove maske, ne njegova slika. Tko traži sliku, morat će je pronaći u igri maski. To je bila njegova posljednja – i sada besmrtna – inscenacija njegove moći. On je inscenirao povijest kao razgovor. Ali to jest povijest. Klasičan vladar kojemu uspijeva pretvoriti povijest svoje moći u sjećanje ljudi.

S njemačkog preveo
Tomislav Martinović

⁴³ Attali, Jacques, *Bilješka za gospodina Predsjednika, Predmet: O tragovima jednoga sedmogodišnjeg mandata u povijesti*, Paris, 31. siječnja 1983.

Tilo Schabert

THE CLASSIC RULER

Summary

The author poses the question: what makes Francois Mitterrand the “classic” type of ruler i.e. what makes him above-the-average contemporary politician. Following the well-documented analysis of the entire period of his rule, the author concludes: history will reveal Mitterrand’s various masks, but never his true face. He exploited the classical *mise en scene* of power, so his true persona should be sought in the interplay of his numerous disguises. Mitterrand stands out among the contemporary political figures in the ability to use his power to ward off all attempts at its usurpation, thus transforming his own power into the memory of the coming generations.